



MÄNNISKOR FÖR ÄNDRING

HANDLEDNING



AV: BOEL NYGREN OCH
KATARINA BERGGREN

ÄMNE: SO

MÅLGRUPP: ÅK 4-6

FORMAT: 8 PROGRAM X 30 MIN

OM SERIEN

Människor för ändring handlar om hur samhället ständigt förändras och hur människors drömmar, mod och engagemang påverkar hur samhället ser ut och hur det utvecklas.

Vi tenderar ofta att se samhällsfrågor i korta tidsperspektiv; det dagsaktuella tar allt fokus. Men vad är det som förändrar ett samhälle mer genomgripande och på lång sikt? Vad bidrar till samhällsförändring; och kan man som enskild person göra skillnad?

I *Människor för ändring* har vi valt att lyfta fram människor och händelser som på ett eller annat sätt varit med och förändrat samhället. Konkreta händelser och enskilda människors engagemang, val och ställningstaganden gör berättelsen om samhället till en spännande väv där personliga öden, tidsandan och trådarna som knyter samman dåtid med nutid smälter samman och bildar en helhet.

I alla tider har samhällsförändring börjat med att människor har vågat drömma, orkat kämpa och velat förändra. Seriens berättelser vill visa möjligheten vi alla har att påverka vårt eget och våra medmänniskors liv. Hur vi alla i förlängningen har möjlighet att påverka.

Varje avsnitt skildrar spännande livsöden som inspirerar, väcker tankar och ger kunskap om samhället ur ett idéhistoriskt perspektiv. Vi möter rösträttskampen Selma Lagerlöfs nytänkande, uppfinnaren Alfred Nobels kamp för att skapa en bättre framtid, Raoul Wallenbergs civilkurage som världsmedborgare, de demonstrerande arbetarna i Ådalen som ville ha tryggare anställningar och Joel 11 år; en av de 1,3 miljoner emigranter som korsade Atlanten för drygt hundra år sen. En resa som för alltid förändrade inte bara det svenska

samhället, utan också det amerikanska.

Detta är berättelser om sådant som påverkar samhället än i dag. Det handlar om dåtid, men lika mycket om nutid och om hur alla har en möjlighet att påverka i nuet för att förändra framtiden.

Så som dem vi möter i *Människor för ändring* en gång gjorde.

KOPPLINGAR TILL LGR II

Människor för ändring är producerad för åk 4-6 och syftet med serien är att bredda och komplettera den undervisning som svarar mot det som lyfts fram som övergripande syfte med ämnet samhällskunskap.

Ur Lgr II, Syfte, Samhällskunskap

Genom undervisningen i ämnet samhällskunskap ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar,
- reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser.

Seriens olika avsnitt innehåller berättelser från och om så vitt skilda tider, sammanhang och personer att det självklart finns en rad olika skolämnen där enskilda avsnitt kan hjälpa till att fördjupa och förstärka förståelsen för det man arbetar med: svenska, historia, religion och no för att nämna några. Det gensvar serien har fått visar att programmen också fungerar utmärkt för äldre elever.

HÄXORNA – RÄTTSSÄKERHET

Innan ni tittar på programmet

1. Vad vet ni om häxor? Lista tillsammans vad ni tänker på när ni hör ordet häxor.
2. Berätta om begreppet rättssäkerhet. Diskutera vad som krävs för att alla ska känna sig rättssäkra i ett samhälle.

När ni har tittat på programmet

1. Gå tillbaka till er lista om vad ni visste om häxor innan ni tittade på programmet. Arbeta i mindre grupper eller två och två och gör om listan genom att ta bort det ni inte tycker ska vara med, och lägga till det ni vill.
2. Dela er i två grupper.
Grupp 1: Föreställ dig att du levde vid tiden för häxförföljelsen. Du är en av dem som inte tror på häxor och onda makter. Kom på några olika argument som du skulle vilja använda för att övertyga till exempel din församling om att sluta förfölja kvinnorna som anklagas för häxeri.
Grupp 2: Du tillhör dem som tror på häxkonst och med egna ögon har sett både det ena och det andra. Kom på några olika argument för att kvinnan du bor granne med är en häxa. Du vill kunna använda dina argument för att övertyga prästen om att gå vidare med anklagelserna till domstolen.
3. Vilken roll spelade kyrkan i förföljelsen av häxor?
4. Hur kom det sig att vissa av de som anklagades för att vara häxor erkände fast det inte var sant?
5. Vad var det som gjorde att häxprocesserna slutade?
6. Vad är mened och varför är det ett så allvarligt brott?
7. Har du någon gång ljugit så att någon annan har hamnat i knipa eller blivit oskyldigt anklagad?

Arbeta vidare

1. I Sverige finns inte längre dödsstraff, men i andra länder avrättar man fortfarande människor. Ta reda på mer om dödsstraff och rättssystemet i några olika länder. Läs till exempel på manskligarattigheter.se och amnetsy.se.

ALFRED NOBEL – UPPFINNINGAR

Innan ni tittar på programmet

1. Vad vet ni om Alfred Nobel? Lista tillsammans allt ni vet om honom.
2. Skriv ner tre uppfinningar var som ni inte skulle klara er utan.

När ni har tittat på programmet

1. Gå tillbaka till er lista om vad ni visste om Alfred Nobel innan ni tittade på programmet. Arbeta i mindre grupper eller två och två och gör om listan genom att ta bort det ni inte tycker ska vara med och lägga till det ni vill.
2. När Alfred Nobels familj flyttade till Ryssland föränd-

rades familjens liv på många sätt. Vilka?

3. Vad är ett patent? Vilka fördelar finns det med patent? Fundera på om det finns nackdelar med att någon kan ta patent på till exempel en app, en medicin eller en viktig uppfinning.
4. Alfred Nobel ville att hans uppfinningar skulle leda till gott och till fred på jorden. Så blev det inte. Vilka olika saker som finns idag skulle du vilja "avuppfinna" för att Alfreds önskan skulle kunna bli verklighet? Rita, måla och klipp bilder för att skapa ett collage av de fem saker som du skulle "avuppfinna".
5. Dynamiten var en viktig uppfinning som ledde till en massa gott. Skriv ett sms, ett mail eller ett kort hyllningstal till Alfred Nobel och uppmärksamma allt positivt som hans uppfinning förde med sig.
6. I programmet pratar man om kreativitet och hur Alfreds Nobels många intressen gjorde honom kreativ. Vad betyder ordet kreativ? Slå upp det i en ordbok. Vilka synonymer har ordet? Vad behöver du för att vara kreativ?
7. Barnens Nobelpris, hur skulle det se ut? Nobelpriset delas ut i kategorierna litteratur, fysik, kemi, medicin och fred. Dessutom finns det ett ekonomipris till Alfred Nobels minne. Dela in er i lika många grupper som det finns Nobelpris och bestäm vilket pris er grupp representerar.
 - a. Vem skulle få årets pris till om ni fick bestämma?
 - b. Om ni fick välja helt nya områden att dela ut priset i. Vilka sex områden skulle ni välja och varför?
8. Vinterviken i Stockholm och Karlskoga är två platser som är kopplade till Alfred Nobel och hans arbete. Hur då? Vilka två platser är viktiga för dig just nu? Beskriv dem och varför de betyder något för dig. Det kan vara ett land eller en stad lika gärna som en plats inomhus eller kanske på nätet.

Arbeta vidare:

1. Alfred Nobel levde under slutet av 1800-talet. Ta reda på hur det svenska samhället såg ut då. Vilka stora förändringar skedde under Alfred Nobels livstid? Hur levde och bodde människor i Sverige vid den här tiden?
2. I Stockholm ligger Nobelmuseet. På deras hemsida nobelmuseum.se finns det mycket mer information om både Alfred Nobel och alla Nobelpristagare. Där hittar ni också fler uppgifter som ni kan göra i tillsammans i skolan.

EMIGRANTERNA – ETT ANNAT LIV

Innan ni tittar på programmet

1. Emigration och immigration, vad är det?
2. Varför tror ni människor flyttar till ett nytt land? Gör tillsammans en lista på olika orsaker till varför människor bryter upp från sina hemländer och flyttar någon annanstans.

När ni har tittat på programmet

1. Dags att ändra och lägga till på listan ni gjorde innan ni tittade på programmet. Varför väljer människor att flytta? Har ni fått med allt på er lista? Gör en ny lista med två kolumner där den ena är sådant som gör att man flyttar **ifrån** sitt hemland och den andra sådant som gör att man flyttar **till** ett annat land.
2. De som emigrerade till Amerika i början av 1900-talet gjorde en lång och ofta besvärlig resa. Rita en bild av hur du förstår dig någon del av den resa som Joel gjorde och skriv ett brev från Joel till en kamrat som är kvar i Sverige där han berättar om sin resa.
3. Använd en karta och rita in vägen som Joel och hans familj tog till Kane i Minnesota. Mustafa kom till Sverige från Somalia med flyg, men det finns de som flyr från afrikanska länder och inte flyger. Titta på kartan och fundera på vilken väg de får ta istället.
4. Vad var Ellis Island?
5. Mustafa berättar att det i början var svårt att inte kunna svenska. Arbeta två och två och fundera ut i vilka olika situationer det är svårast att klara sig utan att kunna tala med den du möter. Välj en situation och dramatisera den. En av er spelar en person som precis har kommit till Sverige och varken kan tala eller förstå svenska.
6. Mustafas mamma hade aldrig sjal när familjen bodde i Somalia. Varför har hon det nu?
7. Om du och din familj emigrerade vilken tradition skulle vara viktigast för dig att få ha kvar? Varför?

Arbeta vidare

1. Ta reda på mer om Ellis Island. Skriv en kort text, spela in en faktafilm eller gör en presentation om den svenska utvandringen till Amerika och om Ellis Island. Tänk att ni ska kunna läsa, visa eller presentera det för en parallellklass.

SELMA LAGERLÖF – JÄMSTÄLLDHET

Innan ni tittar på programmet

1. Vad tycker ni att jämställdhet är?
2. Selma Lagerlöf, vad vet ni om henne?

När ni har tittat på programmet

1. Hur kommer det sig att Selma som barn tillbringar mycket tid med sin farmor? Farmor berättar mycket för Selma. Tror du att det påverkade Selma i hennes val att bli författare?
2. Arbeta tillsammans och gör en lista på sådant som ansågs viktigt för en flicka/kvinna att lära sig när Selma levde? Hur tycker ni det är idag, är det skillnad mellan vad pojkar och flickor förväntas lära sig?
3. I programmet talar man om att Selma var en av dem som "bröt mönster". Vad menar man med det? Finns det något mönster som du skulle vilja bryta? Rita eller skriv och berätta.
4. Varför tror ni att Selma klippte av sig sitt hår? Dramatisera:

Alt 1 Selma hos frisören (Vad säger Selma till frisören? Hur reagerar frisören? Vad pratar de om?)
Alt 2 Selma möter sina kollegor och elever i sin nya korta frisyr (Hur reagerar de? Vad säger de till Selma? Tror ni de pratade om det när Selma inte hörde?)

Alt 3 Selma talar med en god vän om att hon tänker klippa sig (Tror ni att Selma bad någon om råd? Vad kan hon ha sagt till en god vän om sitt beslut? Vad tror ni hennes vän svarade?)

5. Vad är det som gör att Selma får möjlighet att skriva sin bok om det gamla Värmland, Gösta Berlings saga? Vad innebär det för Selma att den boken blir en stor succé?
6. Selma föds på gården Mårbacka. Hennes familj säljer gården, men hur kommer det sig att Selma återvänder dit som vuxen? Och vad är det Selma gör med gården när hon flyttar tillbaka? Ta gärna reda på mer om Mårbacka och det museum som finns där idag.

Arbeta vidare

1. Läs något som Selma Lagerlöf har skrivit. Vad handlar texten om? Finns det något i texten som visar att den skrevs för över hundra år sedan?
2. Idag är det inte ovanligt att kända personer – författare, artister, skådespelare – engagerar sig i olika samhällsfrågor. Vilka sådana personer känner ni till? Vilka frågor har de valt att engagera sig i? Finns det något du brinner för att förändra?

ÅDALEN – ARBETS RÄTT

Innan ni tittar på programmet

1. Samtala om begreppen demonstration, arbetsrätt, strejk och lock out.
2. Titta på en karta och se var Ådalen ligger.

När ni har tittat på programmet

1. Idag är Ådalen en liten ort utan stora arbetsplatser, men det såg annorlunda ut i början av 1900-talet. Vad var det för industrier och verksamheter som fick människor att flytta till Ådalen?
2. På vilket sätt påverkade den stora börskraschen i USA 1929 livet för dem som arbetade i industrierna i Ådalen?
3. Vad var det framförallt arbetarna som strejkade i Ådalen ville förändra?
4. Forskaren i programmet beskriver vad det var som hände precis innan de dödande skotten avlossas. Vad är det han har kommit fram till? Vad var det som gjorde att demonstrationen slutade så illa?
5. Vilka källor har forskaren i programmet haft tror ni?
6. Efter det som hände i Ådalen 1931 genomfördes förändringar och många av arbetarnas krav blev verklighet. Vilken betydelse tror ni demonstrationen och skotten hade?

Arbeta vidare

1. Tänk er att ni är Ernst pappa Viktor. Skriv ett brev, en dagbokssida eller ett kalenderblad där han berättar om en vanlig dag eller vecka i sitt och familjens liv.
2. Ta reda på mer om strejk- och demonstrationsrätt i Sverige idag. En del vill begränsa rätten att demonstrera eftersom det har hänt att demonstrationer ledda av extrema grupper har lett till våld och konfrontationer. Vad tycker ni? Ska alla få demonstrera och anordna möten på offentliga platser? Varför, varför inte?

RAOUL WALLENBERG – CIVILKURAGE

Innan ni tittar på programmet

1. Vet ni vem Raoul Wallenberg var?
2. Vad är mod?

När ni har tittat på programmet

1. I programmet använder de som berättar om Raoul en del ord som alla kanske inte vet vad de betyder. Prata om och använd en ordbok eller använd nätet för att förstå orden: arkebusering, neutralitet, deportation, spirituell, diplomat, ambassadör, antisemitism.
2. Raouls pappa dör tidigt men farfadern är en viktig person i Raouls liv. Vad var det Raouls farfar uppmuntrade och ville att Raoul skulle göra?
3. Raoul visste mer än många andra om judarnas situation i bland annat Tyskland och Ungern. Hur kom det sig? Var kom han i kontakt med judar som kunde berätta och informera honom om läget efter att nazisterna hade tagit makten?
4. I programmet får vi veta att makthavarna såg till att judiska medborgare inte fick ha telefon, radio eller äga cyklar. De införde också reseförbud. Varför tror ni att det var viktigt för de som bestämde att göra så? Vad ville de uppnå eller förhindra?
5. I diktaturer idag kan det vara svårt för dem som styr att inte låta människor ha till exempel en radio eller mobiltelefon. Hur gör man idag för att begränsa sina medborgare och hindra information?
6. På Raouls syster Ninas vägg hänger ett skyddspass. Vad var det för något? Tror ni att det hade gått att förfälska pass på samma sätt idag? Varför, varför inte?

Arbeta vidare

1. Skriv en insändare om någon konflikt, katastrof eller situation i världen idag som ni tycker att människor ska engagera sig i. Ge förslag på vad man kan göra och hur man kan handla för att hjälpa till.
2. På platsen där Raoul Wallenberg föddes finns idag en minnesplats. Ta reda på var den ligger och vad minnesstatyn som står där föreställer. Varför tror ni att den föreställer just det?

LITTLE ROCK – LIKA VÄRDE

Innan ni tittar på programmet

1. Här är några ord som det kan vara bra att ha koll på innan ni tittar: segregation, diskriminering, lyncha, medborgarrättsrörelse

När ni har tittat på programmet

1. Hur länge var slaveriet tillåtet i USA?
2. Ge några exempel på hur en besökare i en vanlig småstad kunde märka att USA var segregerat.
3. Gloria säger att det var viktigt för henne och många afroamerikaner att vara duktiga - till exempel bra i skolan eller extra arbetssamma. Varför? Försök förklara vad hon menar.
4. Vad händer första dagen Gloria kommer till sin nya skola? Vem ligger bakom det som händer?
5. Eskortsoldat kallar Gloria någon. Vem var det?
6. Becky blir Glorias hemliga kompis. Gör Becky rätt när hon väljer att inte vilja låtsas känna och tycka om Gloria i skolan? Dramatisera: Vad ni tror hade hänt om de två flickorna istället hade hälsat på varandra och umgåtts öppet.

Arbeta vidare

1. Föreställ er att ni är lärare i Glorias skola. Vad ser och hör ni? Vad säger föräldrar, elever och andra lärare till er och vad tycker ni om det som händer i skolan? Skriv, rita eller dramatisera. Här får ni förslag på några olika rubriker:
Samtal vid middagsbordet – du berättar för din familj om din dag på jobbet
Vad ska jag göra? – du ber en kompis om råd
Prata med chefen – du vänder dig till din rektor för att prata om det som händer
2. I Sverige är diskriminering förbjudet, ändå är det många som upplever sig diskriminerade i vårt samhälle idag. Ta reda på mer om diskrimineringslagen, DO (diskrimineringsombudsmannen) och vilka olika diskrimineringsgrunder som är vanligast. Bra sidor på nätet är do.se och raddabarnen.se.

BT KEMI – VÄCKARKLOCKA

Innan ni tittar på programmet

1. Vad tror ni att ett miljöbrott är? Ge exempel på sådant som är olagligt att göra för att det förstör vår gemensamma miljö.
2. Vad är skräp? Vad är avfall? Vilket sorts skräp och avfall lämnar du efter dig? Vad gör du med ditt skräp och avfall?

När ni har tittat på programmet

1. I programmet säger man att Monica blev "en väckarklocka för miljön" – vad menar man med det? Förklara uttrycket och sitt sedan i par och kom på andra ord som man skulle kunna använda i uttrycket istället för väckarklocka.

2. Vad tillverkade BT-kemi?
3. Vad var det som gjorde att Monica och många andra i Teckomatorp började ifrågasätta fabriken och tillverkningen där?
4. Varför var det många som inte ville att fabriken skulle försvinna? Diskutera vad som är viktigast: att alla har arbete, miljön (djur, natur, rent vatten med mera), människors hälsa.
5. Vad gjorde cheferna för att dölja vad som hände? Vad gjorde de för att övertyga allmänheten om att allt var ok?
6. Varför tror ni att BT-kemi gjorde som de gjorde med sitt avfall? Vilka tror ni visste? Dramatisera:
Dela in er i grupper och skriv korta dialoger kring det som hände i Teckomatorp. Här är förslag på olika scener ni kan arbeta med:
Alt 1. Möte i kommunen – miljönämnden sammanträder, några representanter är för att låta BT-kemi vara kvar, andra vill stänga fabriken
Alt 2. Presskonferens – cheferna från BT-kemi svarar på journalisternas frågor vid en presskonferens
Alt 3. Hemma hos Monica – Monica och hennes familj äter middag och pratar om fabriken, om sina misstankar och om vad de kan göra åt saken
Alt 4. Natlig tur – BT-kemi dumpade sitt avfall under nätterna. Vad pratade de som var inblandade om? Vad visste de?

Arbeta vidare

1. Ta reda på mer om miljöbrott. Tips: sök på polisens hemsida, på Brottsförebyggande rådets hemsida (BRÅ) och ert läns Länsstyrelses sida.
2. Sverige har 16 olika miljömål. Läs om dem på miljömål.se. Dela in er i grupper och välj varsitt miljömål. Hur arbetar man med det målet där ni bor? Skriv, rita eller gör en film om vad man gör för att uppfylla målen eller vad ni tycker att man borde göra för att nå målen.